

Frisk tillväxt i hälsobranschen!

Lika Villkors kartläggning och analys av den
alternativa hälsobranschen i Södermanlands län.

FÖRORD

Denna rapport visar att det finns 320 företag inom den alternativa hälsoindustrin i Södermanlands län. En principfråga är om detta är en utvecklingsbransch? Jag tror att svaret på denna fråga är ja.

Med tanke på att det till största delen handlar om små företag och med stor kvinnlig ägardominans vill arbetsgruppen förorda en bred branshdiskussion, dels utifrån kunskapen som tagits fram i denna rapport och dels utifrån erfarenheter vunna i länets alla resurscentrum för kvinnor.

Diskussionen skall syfta till att synliggöra denna småföretagarbransch och dess betydelse för tillväxten i länet. I dialogen är det viktigt att företagen i branschen, branschorgan, utbildningsväsende och företagsfrämjande aktörer deltar. Länsstyrelsen har kluster och entreprenörskap på sin dagordning. Vårt pilotprojekt - Lika Villkor - kan driva denna process vidare. Då blir detta ett första steg i en nätverkskapande klusterutveckling och det kan också anordnas aktiviteter för företag inom branschen.

Margareta Bergmark, NORA Resurscentrum och Kristina Gilbert, Trosa Gnesta Resurscentrum, har genomfört denna analys och kartläggning av den alternativa hälsoindustrin i länet, samt författat rapporten tillsammans med Ewa Andersson, länsstyrelsen i Södermanlands län.

Sammanfattningsvis kan sägas att det pågår en positiv utvecklingsprocess inom det alternativa hälsoområdet. Den processen är i sin tur beroende av och kopplad till utvecklingen inom den traditionella hälso- och sjukvården. Men utvecklingen är också i symbios med människors syn på sitt eget välbefinnande. Och hälsan är central i alla människors strävan efter ett gott liv.

Samtidigt kommer fler och fler vetenskapliga studier som visar att fel livsstil leder till fler sjukdomar, främst kopplade till hjärta och kärl. Detta torde också fungera som ett incitament för individen att förändra sina levnadsvanor för att uppnå ett friskare och hälsosammare liv.

Sammantaget talar detta för ett ökat hälsoengagemang, både bland medborgarna och inom hälso- och sjukvårdspolitiken. I det perspektivet kommer hälsoindustrin och dess företag att stå inför en positiv utveckling. Det är min förhoppning att denna

rapport skall utgöra ett viktigt kunskapsunderlag och inspiration för att ta chansen att följa med i hälsoindustrins utveckling. Detta "tåg" bör vi inte missa i Sörmland!

*Bo Holmberg
Landsbövding i Södermanlands län*

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Slutsatser	4
Bakgrund och syfte	5
Syfte	6
Vilka har genomfört analysen?	6
Metod	7
Vad menas med alternativ hälsoindustrin?	7
Hur vi gick till väga	8
Hur identifierades företagen?	8
Resultat	11
De flesta företag drivs som enskild firma av kvinnor	11
Tillväxten har skett genom att kvinnor startat nya företag	12
Hur ser branschen ut?	13
Hur organiserar sig företagen i branschen?	16
Utbildning	20
Marknadsföring	22
Bredare kundkategorier	22
Omsättning och sysselsättning	23
Utvecklingsmöjligheter	25
Hot mot den alternativa hälsoindustrin	28
Möjligheter	29
Källor	30

SLUTSATSER

Resultatet av branschanalysen ska tolkas med utgångspunkt från att det absolut primära i arbetet, att hitta en metod som kan användas av den som önskar bilda sig en uppfattning om en bransch. Detta utan att ha de traditionella kunskaper och resurser som är de gängse i arbetet med branschanalys, eller genom vara knuten till ett etablerat branschanalysföretag.

Rapporten syftar också till att få en första kartläggning om förekomsten av företag inom den alternativa hälsobranschen i Södermanlands län, för att på så sätt bidra till att kunskapen om denna bransch ökar och att branschen synliggörs i tillväxtarbetet. Några generella slutsatser vi funnit är:

- Alternativ- eller komplementärmedicin kommer att vara det snabbast växande området. Ett viktigt skäl till detta är att den så kallade alternativmedicinen under senare år har etablerats inom svensk sjukvård och därmed har Socialstyrelsen och ett antal landsting ändrat inställning till denna verksamhet. Intressant är också att forskning startats inom området, bland annat på Mälardalens Högskola och Karolinska Institutet.
- Hälsokost är det delområde som hitintills haft den bästa lönsamheten. Detta gäller i högre grad i grossistledet än bland detaljisterna. Men även här finns goda tillväxtpotentialer, inte minst via förändringar i Apotekets sortiment.
- Kroppsmedvetandet och viljan till fysiskt välmående är en stark drivkraft till att marknaden växer. Men det psykiska välmåendet verkar inte omfattas i lika hög grad som det fysiska. Det är numera helt i sin ordning att besöka kroppsterapeuter, men inte lika självklart att öppet redovisa sitt behov av terapi för själen, där ligger exempelvis USA långt före Sverige. En långsam attitydförändring är på gång också hos oss, vilket har framkommit i ett flertal artiklar och i företagsintervjuerna.
- Skillnaden mellan att verka som legitimerad terapeut jämfört med diplomerad eller certifierad tycks vara stor när det gäller lönsamhet. En legitimerad terapeut som fått teckna avtal med försäkringskassan har en garanterad intäkt och stabil kundkrets. För den diplomerade eller certifierade terapeuten gäller helt andra förutsättningar.
- Lönsamhet sitter inte alltid i högsätet hos företagen i branschen. I företagsintervjuerna framgår att kvalitet ofta går före kvantitet vilket kan komma att löna sig i längden. Denna tendens bekräftas av trendanalytikern Cay Bond.

BAKGRUND OCH SYFTE

Den traditionella hälso- och sjukvården har under de senaste åren i allt högre grad kompletterats med andra typer hälso- och friskvårdsföretag. Det handlar om en växande mångfald av små företag som erbjuder andra behandlingsformer, terapier och hälsokost. Intresset för friskvård och hälsovård ökar i samhället, vilket kan illustreras med att antalet publicerade artiklar i dagspressen kring friskvård och alternativ hälsovård. Dagens Nyheter har till exempel publicerat ca 500 artiklar mellan åren 2002 och 2004 under temat rehabilitering och hälsovård (www.dn.se). Ett annat sätt att illustrera detta på är via försäljningsvärdet av hälsokostprodukter, som mellan åren 1990 och 2000, ökat med över 100 procent, till dryga 2,7 miljarder kronor (Apoteket AB och Hälsokostrådet).

Vi har i vårt arbete i Södermanland mött ett stort antal människor som har affärsidéer inom detta område. En stor andel av de presumtiva företagen är kvinnor. Men vi har också noterat att det är få aktörer som har kunskap om branschens regionala struktur och utvecklingspotential. Det finns med andra ord ett uttalat behov av bättre kunskaper om den alternativa hälsobranschen hos såväl presumtiva företagare som affärsrådgivare. Genom att beskriva och analysera branschen kan vi få fördjupade kunskaper om struktur, marknad och utvecklingstendenser. Det här är också första gången som branschen beskrivs och analyseras sammanhållet i länet.

Det finns ett ytterligare skäl - och kanske än viktigare - som handlar om att ta fram och pröva ett arbetssätt för hur man kan lägga upp och genomföra regionala branschanalys. Vi planerar därför att under slutet av 2005 publicera en särskild metodskrift kring temat regionala branschanalys. Målet med en sådan skrift är att ge konkreta tips och idéer om hur man kan lägga upp och genomföra arbetet, samt använda branschanalysmetoden som ett stödinstrument.

Studien har lagts upp och genomförts inom ramen för det nationella pilotprojektet Lika Villkor. Projektet handlar om att integrera metoder, erfarenheter och arbetssätt från lokala resurscentra för kvinnor i kommunernas näringslivsarbete och att integrera metoder och kunskap från regionalt resurscentrum i det regionala tillväxtarbetet. Det övergripande målet är att öka effektiviteten och tillväxtpotentialen i arbetet med kvinnors företagande.

Syfte

Det övergripande syftet har varit att minska kunskapsluckorna om den alternativa hälso- och sjukvårdsbranschen, få djupare förståelse för dess tillväxtpotential samt stimulera till fortsatt kunskapsutveckling.

Vilka har genomfört analysen?

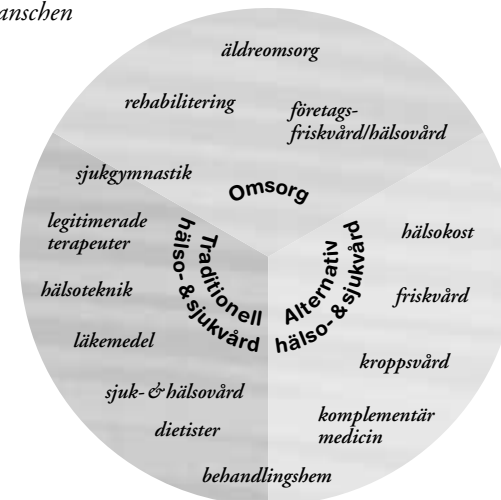
Analysen har genomförts av en arbetsgrupp bestående av Margareta Bergmark, Nyköping Oxelösund Resurs Allians (NORA) och Kristina Gilbert, Trosa Gnesta Resurscentrum. Cecilia Boström, projektledare för Lika Villkor, har varit en resursperson i arbetet, liksom Ewa Andersson, Länsstyrelsen i Södermanlands län. Det forskningsbaserade företaget Intersecta AB i Uppsala har utgjort ett stöd i det inledande statistiska arbetet.

METOD

Vad menas med alternativ hälso- och sjukvårdsbransch?

Huvuddelen av hälso- och sjukvården i landet drivs av landstingen och kommunerna. Men vid sidan av dem finns en rik flora av hälso- och friskvårdsverksamhet som främst erbjuds av små privata företag, och det är dem som den här studien fokuseras på. Eftersom utgångspunkten är de privata företagen i Södermanland, ingår inte den offentliga vården i studien. Det innebär vidare att privata hälsoföretag som är anslutna till försäkringskassan inte heller ingår. Vi har med andra ord exkluderat företag eller egentligen yrkesgrupper som faller under socialtjänstlagen, och där företagen har garanterade intäkter via försäkringskassan, genom att patienten/besökaren betalar samma summa som för övrig offentlig vård. Det handlar till exempel om sjukgymnaster, legitimerade psykologer och psykoterapeuter m.fl. För en fullständig bild av hälso- och sjukvårdsbranschen i länet behöver alltså denna första kartläggning och analys kompletteras med den offentligt finansierade hälso- och sjukvården.

Figur 1. Hälso- och sjukvårdsbranschen

Den alternativa hälso- och sjukvårdsbranschen kan självfallet definieras och avgränsas på olika sätt. Vi har valt att koncentrera oss på hälsokost, frisk- och kroppsvård samt komplementär medicin (det nedre högra fältet i figuren ovan).

Komplementär medicin omfattar främst kiropraktorer, naprapater, akupunktörer, homeopater. Friskvård handlar här om företag som driver gym,

friskvårdspedagoger och personliga tränare. Hälsokost avser handelsföretag som erbjuder olika typer av hälsokostprodukter. I gruppen kroppsvård återfinns företag som främjar fysiskt välbefinnande till exempel massörer, fotvård, hudvård, kroppsvård¹⁾. Privata behandlingshem och spa-anläggningar kan också ses som en del av den alternativa hälso- och friskvården, men vi har valt att inte ta med dem i denna studie.

Hur vi gick till väga

Den första delen av arbetet har handlat om att identifiera vilka företag som redan är etablerade i Södermanland. Här har vi använt oss av registerdata, bolagsbeskrivningar och databaser.

Nästa steg i analysen har handlat om att försöka beskriva och analysera branschen utifrån de identifierade företagen. Det här arbetet har genomförts via intervjuer (ca 40 st) och via uppgifter från bland annat Skatteverket. De företag som intervjuats har valts ut slumpmässigt utifrån verksamhet och kommun.

Den tredje och sista delen i branschanalysen har inneburit att vi försökt att förstå vad det är som händer inom området. Här har vi bland annat intervjuat och diskuterat med en trendanalytiker. Självfallet har vi också fått mycket material kring detta via företagsintervjuerna. En annan viktig källa har varit artiklar i fackpress och massmedia.

Hur identifierades företagen?

Analysen startades genom att vi identifierade etablerade företag via olika registerdata. För att hitta dem har vi dels sökt efter företag inom vissa SNI-koder, dels sökt efter vissa nyckelord i de etablerade företagens verksamhetsbeskrivningar. Målet har varit att identifiera företag i Södermanland som är verkamma inom vårt avgränsade hälsoområde.

a) Identifiera SNI-branscher

SNI betyder standardiserad svensk näringslivsindelning. Alla företag eller arbetsställen registreras med en sådan kod. Registreringen sker efter företagets (arbetsställets) omsättning²⁾. Totalt finns det drygt 750 SNI-branscher.

¹⁾ Vi har här valt att inte ta med företaget Viktväktarna i Södermanland.

²⁾ Den aktivitet som bedrivs i ett företag/på ett arbetsställe beskrivs med en femsiffrig kod enligt Standard för svensk näringsgrensindelning (SNI). Ett företag/arbetsställe kan ha flera SNI-koder. Rangordning görs efter omsättning eller arbetad tid. Källa: www.scb.se

Vi började arbetet genom att tillsammans gå igenom vilka SNI-branscher som kan vara relevanta. Totalt hittade vi 8 branscher (tabell 1).

Tabell 1. SNI-branscher för identifiering av företag inom alternativa hälso-branschen.

SNI-kod	Bransch
15880	Industri för homogeniserade livsmedelspreparat inkl. dietmat
51380	Partihandel med andra livsmedel, bl.a. hälsoprodukter
52271	Butikshandel med hälsokost
52320	Butikshandel med sjukvårdsartiklar
52330	Butikshandel med kosmetika och hygienartiklar
85144	Annan hälso- och sjukvård
93022	Hudvård
93040	Kroppsvård

Källa: SCB. Bearbetning av Intersecta AB.

Fördelen med att identifiera företag via SNI-branscher är att det är ganska lätt att komma åt informationen. En annan fördel är att all företagsstatistik är uppbyggd kring dessa SNI-branscher. Men det finns också stora nackdelar framförallt när man ska identifiera företag när det inte finns någon tydlig branschkategori, som i vårt fall. De 8 branscher som identifierats i tabellen innebär med stor sannolikhet att vi missar företag därför att de är kategoriserade i andra SNI-branscher. Problemet är att vi inte har någon möjlighet att identifiera inom vilka. En annan nackdel är att det är möjligt att vi får med fler företag än de vi söker, det vill säga alla företag inom de här branscherna kanske inte är verkamma inom den alternativa hälso-branschen. Det är därför en styrka om man kompletterar den här metoden med andra arbetssätt när man ska identifiera företag.

b) nyckelord i företagens verksamhetsbeskrivningar

Vi har därför också studerat företagens verksamhetsbeskrivningar, det vill säga den beskrivning som man skickar till Bolagsverket när man registrerar sitt företag. Totalt identifierade vi 11 relevanta sökord (tabell 2). I det här steget är det viktigt att man är öppen och kreativ och inte alltför begränsad.

Tabell 2. Nyckelord för identifiering av företag i den alternativa hälsobranschen.

Nyckelord
Hälsoprodukt
Naturmedicin
Solskyddsmedel
Salva
Terapeut
Akupunktur
Ergonomi
Näringslära
Sjukgymnastik
Ansiktsmassage

Källa: Bolagsverket. Bearbetning av Intersecta AB.

Ett datauttag gjordes hos företaget Regina Ervik AB, som har upprättat ett dataregister som omfattar företag i alla kommuner i länet exklusive Vingåker, Gnesta och Katrineholm. I motsats till de flesta andra affärsdatabaser, omfattar det här dataregistret alla företagsformer. Många andra databaser är baserade enbart på aktiebolag. Datauttaget innehöll de SNI-branscher och sökord som vi redovisat ovan.

Från datamaterialet rensade vi bort företag som inte tillhör målgruppen. Huvuddelen av de företag som rensades bort var sjukgymnaster och tatuering. I vissa fall handlade det även om felklassificerade företag, till exempel tobaksbutik och cykelreparatör.

För de kommuner som inte fanns med i det här dataregistret användes två andra sökvägar. I kommunerna Katrineholm och Gnesta finns företagskataloger. I dessa gjordes manuella sökningar som senare sammanställdes. För Vingåkers kommun använde vi det lokala resurscentrals nätverk och kunskaper om branschen på orten.

Genom den här arbetsmetoden identifierades totalt ca 320 företag i Södermanland.

RESULTAT

De flesta företag drivs som enskild firma av kvinnor

Totalt sett drivs ungefär 85 procent av hälsoföretagen av kvinnor i Södermanland. Högst andel företag som drivs och ägs av kvinnor finns i Oxelösund och den lägsta andelen återfinns i Katrineholm. Sammantaget innebär detta att nästan vart tredje företag som drivs av kvinnor i Södermanland är ett företag inom den alternativa hälsobranschen.

Ett annat tydligt resultat är att företagen är små och de allra flesta företagen drivs i form av enskild firma. Faktum är att hela 80 procent av företagen drivs som enskild firma, medan 15 procent drivs i form av aktiebolag och 5 procent i form av handelsbolag. Den juridiska formen skiljer sig självklart åt mellan olika typer av verksamheter och det finns även ett samband mellan den juridiska formen och företagsstorleken. Små företag, med få anställda och med relativt begränsade produktionsanläggningar, drivs oftare som enskild firma (Nutek, 2003).

Men det finns viktiga skillnader mellan kvinnor och män i branschen i Södermanland. En av skillnaderna är att det är betydligt vanligare att kvinnor driver företag som enskild firma jämfört med männen. Av dem som driver företag i form av enskild firma, är 80 procent kvinnor och 13 procent män. För 7 procent av företagen saknas uppgift. Statistiken visar också att det är ungefär lika många kvinnor som män som driver aktiebolag inom den alternativa hälsobranschen i regionen. Det kan här vara intressant med en nationell jämförelse, sett över alla branscher. I små företag, från 0 anställda till 49 anställda, är det 60 procent av kvinnorna som driver sitt företag som enskild firma, medan det bland männen är 40 procent.

Det är viktigt att notera att i statistiken om den juridiska företagsformen ingår inte företag från Vingåker, Katrineholm och Gnesta, vilket innebär att det saknas ett 80-tal företag (27 procent). Det har inte varit möjligt att få fram uppgifter om detta i de här tre kommunerna.

Tabell 3. Företag fördelade efter kön och juridisk form

	Enskild firma	Aktiebolag	Handelsbolag
Kvinnor	80 %	37 %	75 %
Män	13 %	43 %	17 %
Ej uppgift	7 %	20 %	8 %
Summa	100 %	100 %	100 %

Källa: ForReg

Tillväxten har skett genom att kvinnor startat nya företag

Ett annat intressant resultat är att huvuddelen av de företag som startats av män, är betydligt äldre företag. Branschtillväxten i Södermanland beror med andra ord på att kvinnor har startat företag. Och de etablerar sitt företag oftare i form av enskild firma.

Det är en relativt ung bransch i så motto att en stor andel av företagen har startats under de senaste åren. Det finns inte uppgifter om etableringsår för alla företag, utan för drygt hälften av dem. Av dessa startade 27 procent mellan 2001 och 2004.

Hur betydelsefull är den alternativa hälsobranschen i Södermanland? Svaret beror självklart på vilket perspektiv man har. Att den är betydelsefull framgår ju av, som vi påpekat tidigare, att nästan vart tredje företag som drivs av kvinnor i regionen är ett företag inom den alternativa hälsobranschen (tabell 4). Ett annat sätt att uttrycka det på är att den alternativa hälsobranschen svarar för ungefär 4 procent av alla verksamma företag i Södermanland. Andelen är något högre i Katrineholm.

Tabell 4. Antal företag i alternativa hälsobranschen som ägs av kvinnor i relation till totalt antal företag som ägs av kvinnor. År 2003.

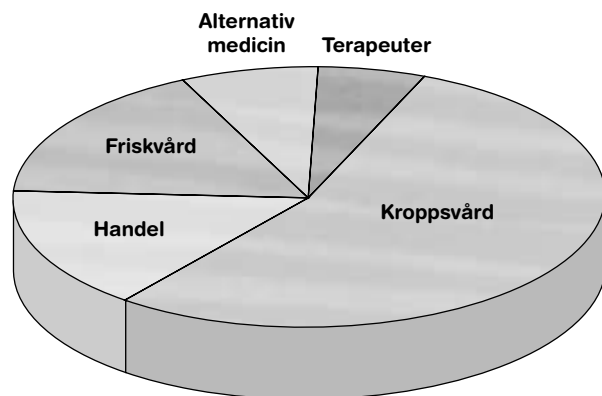
Kommun	Antal hälsoföretag ägda av kvinnor	Totalt antal företag ägda av kvinnor
Vingåker	88 %	22 %
Gnesta	82 %	28 %
Nyköping	79 %	8 %
Oxelösund	100 %	38 %
Flen	80 %	27 %
Katrineholm	75 %	32 %
Eskilstuna	94 %	28 %
Strängnäs	82 %	31 %
Trosa	89 %	33 %
Södermanlands län	85 %	29 %

Källa: ForReg, kommunala företagskataloger

Hur ser branschen ut?

För att bättre kunna beskriva branschstrukturen har vi valt att dela upp företagen i fem olika kategorier. De fem grupperna är kroppsvård, friskvård, alternativ medicin, handel och terapeuter. Den största gruppen utgörs av kroppsvård, och i den här kategorin återfinns mer än hälften av samtliga företag. I grupperna handel och friskvård återfinns 15 respektive 17 procent. De minsta grupperna utgörs av alternativ medicin med drygt 7 procent av företagen och terapeuter med 6 procent av de identifierade företagen.

Diagram 1: Andel identifierade företag per kategori

Kategorin kroppsvård domineras av massörer och fotvårdsterapeuter. Inom dessa båda finns ett stort antal verksamheter med olika specialiteter. Förutom traditionella behandlingsformer finns också en del mindre vanliga som till exempel healing, auramålning, blomsterterapi och mediala demonstrationer. Det är vanligt att företagen kombinerar behandling med handel, till exempel försäljning av hälsokost- eller kroppsvårdsprodukter. Ibland kombineras verksamheten även med skönhetsbehandlingar.

De allra flesta företag inom kategorin kroppsvård ägs och leds av kvinnor.

Statistiska centralbyrån (SCB) genomförde en studie 2002, där bland annat kroppsvård ingår som en verksamhet. Här visas tydligt att svenskarna i allt högre grad prioriterar kroppsvårdstjänster. Omsättningen mellan 1997 och 2002 ökade med 181 procent och uppgick 2002 till ca 2,3 miljarder kronor. Motsvarande utvecklingstrend framträder även för antalet anställda³⁾.

Inom kategorin handel har vi funnit att hälsokost haft god tillväxt i Sverige. Under 2003 såldes hälsokostprodukter för drygt 3,1 miljarder kronor. Det är en ökning med 4 procent sedan föregående år. Enligt Hälsokostrådet och Apoteket AB förväntas en lägre tillväxttakt under de närmaste åren i landet. Men det ska ses mot bakgrund av att försäljningen mer än fördubblats mellan 1990 och 2000, från 1,3 miljarder kronor till drygt 2,7 miljarder⁴⁾.

³⁾ Statistiska meddelanden NV 19 SM0405, SCB, 2002

⁴⁾ www.halsokostradet.se

I Sverige finns ett tjugotal importörer och producenter av hälsokost och naturläkemedel. De flesta är småföretag, förutom tre stora företag som dominerar branschen: Wilh Sonesson, Friggs och Cederroth International. Dessa stora internationella företag synes ha god lönsamhet, men bland de små detaljhandelsföretagen uttrycker en stor andel att de har alltför små marginaler⁵⁾.

I företagsintervjuerna framkommer att man tror att hälsokostförsäljningen i högre grad kommer att ske i form av kedjebutiker. Detta bekräftas till viss del i ekonomiska analyser om de tre stora dominerande företagen på marknaden⁶⁾. Kedjebutiken för hälsokost kan således komma att bli vinnare på den lokala marknaden.

I kategorin Friskvård finns bland annat gym. Här har vi identifierat betydligt fler företag som drivs av män än inom övriga kategorier. Det är också mer vanligt att de här företagen har fler anställda, jämfört med övriga hälsobranschen. Några stora kedjor dominerar inom området och bland de största i Södermanland är SATS, Friskis & Svettis, Feelgood och World Class. Under de senare åren har antalet företagskunder ökat kraftigt bland gymmen. Det här ska självfallet ses som en del av företagets satsningar på ökad hälsa och friskvård. Företaget World Class uppger till exempel att företagsförsäljningen har ökat med 90 procent bara under de två senaste åren⁷⁾.

Antalet identifierade företag inom kategorin alternativmedicin är lågt men kommer troligen att öka, därför att intresset för dessa behandlingsformer ökar. Detta framkommer dels i företagsintervjuerna, dels av artiklar i massmedia.

Under kategorin terapeuter har vi valt att gruppera företag som inte naturligt faller under någon av de övriga kategorierna. Under arbetets gång har vi också funnit att så gott som samtliga företagare inom den här kategorin, valt att kalla sig terapeuter. Många av dem är diplomerade eller certifierade terapeuter, och de har till skillnad från legitimerade terapeuter, inte någon legitimation utfärdad av Socialstyrelsen. Det är Socialstyrelsen som meddelar bevis om behörighet, det vill säga legitimation. Det gör myndigheten för 17 yrkesgrupper och bland dessa återfinns till exempel kiropraktorer och naprapater.

I vår kategori terapeuter finns relativt otraditionella områden som drömtydning, psykometri, ljusterapi med mera.

⁵⁾ Dagens Industri 2004-04-27

⁶⁾ Dagens Industri

⁷⁾ SvD 2004-12-13

Hur organiserar sig företagen i branschen?

Ett sätt att hålla sig informerad om vad som händer är via branschorganisationer och fackpress. Detta framträder också i de företagsintervjuer vi genomfört. 27 företag av de 41 som intervjuades är medlem i något branschförbund.

Det finns ett stort antal organisationer och branschförbund inom den alternativa hälsobranschen. Två av dessa, Hälsokostrådet och Kommittén för alternativ medicin (KAM), verkar vara bredare och mer övergripande än de övriga.

Hälsokostrådet är ett samarbetsorgan för hälsokostbranschen i Sverige. De arbetar bland annat med frågor som rör utbildning, produktkontroll och konsumentinformation. Målsättningen är att skapa förtroende för hälsobranschens produkter och verksamhet. De publicerar också böcker, skrifter, utbildningsmaterial samt ger ut en egen tidskrift. Verksamheten finansieras via medlemsorganisationerna och egna projekt. Hälsokostrådet företräder branschen vid remisskrivningar och kontakter med departement, kontrollmyndigheter och riksdag (se vidare www.halsokostradet.se).

KAM arbetar bland annat med att auktorisera enskilda yrkesutövare inom komplementära och alternativmedicinska behandlingsformer. De samarbetar bland annat med Socialstyrelsen, Läkemedelsverket och Statens beredning för medicinsk utvärdering i komplementär- och alternativmedicinska frågor. KAM kan ses som en paraplyorganisation för ett antal förbund (se vidare www.kam.se).

Totalt har vi hittat ett 30-tal organisationer och förbund som samlar den alternativa hälsobranschen. Vissa av organisationerna är mer inriktade mot specifika frågeställningar eller behandlingsformer, andra har en bredare inriktning. Vissa av organisationerna uppger att de följer den internationella utvecklingen och via dem kan man få en överblick av vad som pågår inom EU till exempel med avseende på lagstiftning och regler.

I tabellen på nästa sida har vi sammanställt vad organisationerna heter och adressen till deras respektive hemsida. Det är möjligt att det finns ytterligare organisationer än de som finns angivna i tabellen.

Tabell 5. Bransch- & intresseorganisationer inom den alternativa hälsobranschen

Organisation	Hemsida
Hälsokostrådet	www.halsokostradet.se
Kommittén för alternativ medicin (KAM).	www.kam.se
Medlemsorganisationer i KAM	
Alternativmedicinska Skolgruppen	kansli@nmf.se
Kraniosakrala Terapeutförbundet	olof.lundin@kstf.net
Nordiska Homeopatförbundet	www.nhf.just.nu
Näringsmedicinska Terapeutförbundet	www.nmtf.se
Svenska Fotzoterapi-Reflexologiförbundet	www.zoterapi.nu
Svenska Naturläkarförbundet	www.snlf.se
Svenska Naturmedicinska Sällskapet	www.sv-nat-med.nu
Svenska Medicinsk Qigong Riksförbundet	www.qigong.se
Svenska Akupunkturförbundet – TCM	www.akupunkturforbundet.nu

forts. på nästa sida

Organisation	Hemsida
Andra förbund och organisationer	
Akupressurförbundet	www.akupressurforbundet.nu
Antroposofiska Sällskapet	www.antroposofi.nu
Branschrådet Svensk Massage	www.svenskmessage.nu
Föreningen Svensk Företagshälsövård	www.svensk.fhv.se
Kiropraktiska föreningen i Sverige	www.kiropraktik.nu
Kroppsterapeuternas Yrkesförbund	www.kroppsterapeuterna.nu
Legitimerade Kiropraktorers Riksorganisation	www.kiroprakik.se
Rosenterapeuters Riksförbund	www.rtr-se.org
Svenska Akademin för klassisk Homeopati	www.sakh.org
Svenska Akupunkturförbundet	www.akupunkturforbundet.nu
Svenska Avslappningslärarförbundet	www.sv-alf.org
Svenska föreningen för klinisk hypnos	www.hypnos-se.org
Svenska Homeopaters Riksförbund	www.homeopraktiker.o.se
Svenska Läkarföreningen för komplementärmedicin	www.komplementarmedicin.org
Svenska Naprapatförbundet	www.svenska-naprapatforbundet.se
Svenska Osteopatförbundet	www.osteopatforbundet.a.se
Sveriges Hudterapeuters Riksorganisation	www.hudterapeuterna.a.se
Via företagsintervjuer har dessutom följande organisationer identifierats	
Föreningen för frigörande andning	www.andning.info
Svenska Kumalin Yoga	
Sveriges Fotterapeuter	www.fotforbundet.com
Gröna Draken	www.gronadrakenstockholm.se
Aromterapiförbundet	
Svenska Solarieföreningen	
Nagelskulpturförbundet	

Ytterligare information kan också fås via organisationer som Folkhälsoinstitutet (statlig myndighet) och via organisationer som arbetar med arbetsmiljöfrågor (bland annat Prevent och Sunt liv).

Tabell 6. Organisationer kopplade till arbetsmarknadens parter och statliga myndigheter

Organisation	Inriktning	Hemsida
Hälsolinjen <i>Stockholms Läns landsting i samarbete med Hjärt-Lungfonden</i>	Hälsolinjen ger råd och stöd via telefon eller Internet. Kostnadsfritt, dygnet runt. Målet är att främja folkhälsan genom att erbjuda lättillgänglig hälsofrämjande information. Informationen fakta granskas av experter.	www.halsolinjen.nu
Prevent, arbetsmiljö i samverkan: <i>Svenskt Näringsliv, LO & PTK (tidigare Arbetarskyddsnämnden)</i>	Prevent arbetar för ett friskt, sunt och säkert arbetsliv genom att förmedla kunskap och metoder för varje arbetsplats.	www.prevent.se
Statens Folkhälsoinstitut <i>Statlig myndighet</i>	Det är ett nationellt kunskapscentrum för metoder och strategier inom folkhälsoområdet. Huvuduppgiften är att förbättra folkhälsan. Man ansvarar för sektorsövergripande uppföljning och utvärdering av insatser inom området samt utövar tillsyn inom alkohol-, narkotika- och tobaksområdena.	www.fhi.se
Sunt liv <i>Arbetsmiljöprogram för kommuner, landsting och regioner</i>	Programmet är även avsett för kommunalförbund och kommunala företag som har avtalsgruppsjukförsäkring, AGS-KL och trygghetsförsäkring vid arbetsskada, TFA-KL	www.suntliv.nu

Utbildning

En central fråga i alla branscher, och i synnerhet kanske när det gäller all form av hälso- och friskvård, är förekomst av utbildning och kompetensutveckling och hur den utbildningen är organiserad. Historiskt sett har den alternativa hälso-branschen själv fått svara för att det finns relevanta utbildningar och kurser. Det är sannolikt även en bland flera anledningar till den ganska breda floran av privata utbildningsföretag i branschen och att så gott som samtliga branschorganisationer genomför olika typer och former av utbildningar, seminarier och workshops.

Kraven för att kunna delta i utbildningarna skiljer sig självfallet åt, för vissa utbildningar krävs grundläggande behörighet för högskolestudier, eller viss specifik högskoleutbildning. För andra utbildningar ställs inga formella krav på förkunskaper.

Kvalificerad yrkesutbildning (KY-utbildning)

Kvalificerad yrkesutbildning är en eftergymnasial utbildning inom det reguljära utbildningssystemet. Utbildningen är utformad i samarbete med näringslivet för att leda till arbete. Detta innebär till exempel att en tredjedel av utbildningen är arbetsförlagd. Man kan se utbildningen som ett alternativ till högskoleutbildning och den står också under statlig tillsyn. Utbildningstiden är 1-3 år.

I Katrineholm genomförs två KY-utbildningar, dels hälsopedagogik med inriktning mot natur och kultur, dels hälsoutvecklare för arbetslivet. Båda utbildningarna omfattar 80 veckors utbildning på heltid.

Högskoleutbildning

Under den senaste tiden har även viss högskoleutbildning kommit igång specifikt riktad mot den alternativa hälsobranschen. Hösten 2004 startade till exempel en tvåårig utbildning vid Örebro Universitet (80 poäng) för blivande spa-konsulter. Högskolan i Dalarna kommer också att starta en medicinsk baskurs (20 poäng). Intressant att notera är att kursen har kommit till på initiativ av en grupp kvinnor som deltagit i ett affärsutvecklingsprojekt för branschen⁸⁾.

Att det nu drivs både högskole- och KY-utbildningar kommer sannolikt att få stor betydelse dels för branschens kvalitet och status, dels för branschens möjligheter att rekrytera kvalificerad personal. Men det är också viktigt att poängtera

⁸⁾ Båda dessa högskoleutbildningar bör ses mot bakgrund av det systemorienterade arbete som sker i dessa regioner. I Örebro/Värmland pågår ett utvecklingsarbete kring klustret ”måltid – upplevelser” (www.grythytan.se). I Dalarna pågår ett regionalt utvecklingsarbete kring Hälsoentreprenörer (www.falun.se)

studentens perspektiv, därför att givetvis finns det kostnader och avgifter förknippade med de privata utbildningarna.

Privata utbildningsföretag

Det i särklass största privata utbildningsföretaget är Axelsons gymnastiska institut i Stockholm, som har ca 100 anställda lärare (tabell 7). Inget av de större privata utbildningsföretagen är etablerat i Södermanland.

Tabell 7. Några utbildningsföretag inom alternativa hälsobranschen

Utbildningsföretag	Inriktning	Hemsida
Axelsons Gymnastiska Institut	Längre och kortare utbildning. Koncentration mot olika former av massageutbildningar.	www.axelsons.se
HumaNova	Sola med utbildningar och kurser i psykosyntes.	www.humanova.com
Svenska skolan för klassisk Homeopati	Branschförbund – krav på formell utbildning. Seminarier m.m. inom homeopati	www.sakh.org
Svenska Institutet för sorgebearbetning	Kurser, seminarier och workshops kring sorgearbete.	www.sorg.se
Nei Jing Akademin	Längre och kortare utbildning inom traditionell kinesisk medicin och akupunktur.	www.neijing.se
Naturmedicinska Institutet	Utbildningar, kurser och litteratur inom alternativ medicin	www.alfahalsocenter.nu
Vidarkliniken	Temadagar/konferenser om utvärtes behandlingar, rehabilitering, läkemedel och terapier utifrån antroposofisk människo- och natursyn.	www.vidarkliniken.se

Vi frågade även företagarna i samband med intervjuerna hur de ser på sitt eget behov av kompetensutveckling. Så gott som alla intervjuade företagare uppgav att de är intresserade av detta. Ungefär hälften av dem uppgav att de mest är intresserade av kompetensutveckling inom det egna verksamhetsområdet. Relativt många – var femte företagsledare – uttryckte intresse för utbildning inom området marknadsföring.

Marknadsföring

För denna bransch, liksom för de flesta andra, gäller att den effektivaste marknadsföringen går via nöjda kunder som vidareförmedlar ett positivt budskap - ”mun mot mun-metoden”. I övrigt marknadsför sig företagen huvudsakligen via traditionella metoder som annonsering och nätverk.

Under senare tid har det blivit allt vanligare med så kallade ”hälsomässor” som också ska ses som en form av marknadsföringsaktivitet. Lokalt arrangerade mässor är till exempel inte ovanligt. Det ska understrykas att mässorna är av skiftande storlek och kvalitet. Mässorna marknadsförs under rubriker som till exempel ”välmående”, ”friskvård”, ”naturlig energi” och ”inre harmoni”. Det finns även företag som turnerar runt i landet för att arrangera mässor.

Bredare kundkategorier

I företagsintervjuerna framkommer att huvuddelen av företagen (24 st) ser mycket positivt på hur den egna marknaden utvecklas. Ett något färre antal företag (14 st) menar att marknaden är god⁹⁾. De vanligaste svaren från företagen är att efterfrågan eller behovet av deras tjänster eller produkter ökar. Företagsledarna framför flera bakomliggande orsaker till att marknaden växer. Ett flertal företagsledare menar att det finns ett ökat medvetande i samhället om vikten av egenvård och välbefinnande. Några anger också ökat ansvarstagande för den egna fysiska och psykiska hälsan. Ytterligare företagsledare hänvisar till förändrade regler som innebär att företag har möjlighet att göra avdrag för friskvård för anställd personal. Ytterligare argument som framkommit är att alternativmedicinen har blivit mer accepterad och känd.

Den övervägande andelen kunder utgörs av medelålders kvinnor, men flertalet av de intervjuade företagsledarna menar samtidigt att männen blir en allt viktigare kundgrupp. Den viktigaste orsaken är att männen upplevs som betydligt mer intresserade för sin hälsa och sitt välbefinnande. Andelen unga människor är också starkt ökande och de har även ofta ett stort intresse för naturlig egenvård och välbefinnande.

Eftersom privatpersoner i dagsläget är den viktigaste kundgruppen för flertalet av företagen, kan det vara intressant att se antalet etablerade företag i relation till befolkningen. flest företag i förhållande till antalet invånare finns i Vingåker, Trosa och Gnesta. Lägst antal företag finner vi i Oxelösund.

⁹⁾ Ett företag ville inte delta och två företag var helt nystartade och besvarade därför inte frågorna.

Tabell 8. Antal företag i förhållande till befolkning per kommun

Kommun	Antal företag	Antal invånare	Antal företag/invånare ¹⁰⁾
Vingåker	16	9 179	1,74
Gnesta	17	10 002	1,69
Nyköping	58	49 382	1,17
Oxelösund	7	11 299	0,61
Flen	15	16 629	0,90
Katrineholm	53	32 418	1,63
Eskilstuna	102	90 694	1,12
Strängnäs	34	30 212	1,12
Trosa	18	10 565	1,70
Södermanlands län	320	260 380	1,23

Källa: ForReg samt SCB

En kundkategori som verkar få en allt större betydelse är företagsmarknaden. Detta uttrycks dels i företagsintervjuerna, men det framkommer även i fack- och dagspressen, där delar av branschen har presenterats. Det finns sannolikt flera förklaringar till det ökade intresset för den alternativa hälsobranschen. Förändrade regler kan vara en sådan. Regelförändringarna innebär dels tydligare avdragsmöjligheter, dels ökade kostnader för sjukfrånvaron. En annan förklaring är attitydförändringar där större betoning sker på ”det friska”.

Omsättning och sysselsättning

Mot bakgrund av den information som vi fick via Skatteverket och företagsintervjuerna beräknas den totala omsättningen i Södermanland uppgå till ca 200 miljoner kronor. Det innebär att omsättningen i snitt per företag uppgår till knappt en halv miljon kronor, men spännvidden mellan företagen är mycket stor. Omsättningen måste också självklart ses mot bakgrund av att en så stor andel av företagen är nystartade, som redan påpekats har i runda tal ca 27 procent av företagen startats efter 2001.

¹⁰⁾ Antal företag i förhållande till hela befolkningen multiplicerat med 1000.

Tabell 9. Företagens omsättning 2003

Omsättning i tkr	Andel företag
Mindre än 100	28
100 – 300	24
300 - 600	16
600 - 1 000	14
Mer än 1 000	18
Summa	100

Källa: Skatteverket

Antalet sysselsatta uppskattas i grova drag till ca 500 personer i Södermanland. Men det är svårt att ge en klar bild av hur många av dessa som är sysselsatta på deltid. Men givetvis kan en stor andel utgöras av så kallade kombinatörer det vill säga personer som kombinerar sitt företagande med en anställning. Att det förhåller sig så, stöds av att en relativt stor andel av företagen har en tämligen begränsad omsättning. Att kombinera företagande med en anställning är inget unikt för hälsobranschen, utan är ett fenomen som återfinns inom alla branscher och som förekommer framför allt i startskedet av företagandet.

Tabell 10. Antal anställda i genomsnitt per företag

Kommun	Antal hälsoföretag	Totalt antal företag/företag
Vingåker	16	–
Gnesta	17	–
Nyköping	58	1,5
Oxelösund	7	1,9
Flen	15	0,9
Katrineholm	53	2,8
Eskilstuna	102	1,2
Strängnäs	34	1,7
Trosa	18	1,1
Södermanlands län	320	1,4

Källa: ForReg och kommunala företagsregister.

UTVECKLINGSMÖJLIGHETER

Att hålla sig välinformerad om det som händer, såväl i den närmaste omgivningen, som nationellt och internationellt, är viktigt för att få en uppfattning om trender på marknaden. Även den som är verksam på en lokal marknad, har behov av att veta vad som händer globalt.

Det centrala är att man kontinuerligt följer vad som kan påverka branschens utveckling, oavsett vilken eller vilka metoder man använder. Följande metoder kan användas vid trendanalyser:

- 1) Bevaka kulturevenemang, till exempel inom konst, litteratur, film, dans, teater musik.
- 2) Omvärldsbevakning, t.ex via media, seminarier, konferenser och mässor.
- 3) Intervjuer av företagare i branschen.
- 4) Intervjuer av konsumenter.
- 5) Speciell bevakning av anmärkningsvärda händelser som dyker upp i branschen, till exempel någon produkt eller tjänst som visat sig vara särskilt bra eller dålig.
- 6) Kontakt med myndigheter som är av intresse för branschen.
- 7) Vara väl förtrogen med branschförbund och utbildningsföretag som är knutna till branschen.

Vilka övergripande trender kan då komma att påverka den alternativa hälso-branschen? Mot bakgrund av ca 40 intervjuer med företag i Södermanland och genom att intervjua en trendanalytiker (Cay Bond), bedömer vi att följande faktorer kommer att påverka branschen i positiv riktning.

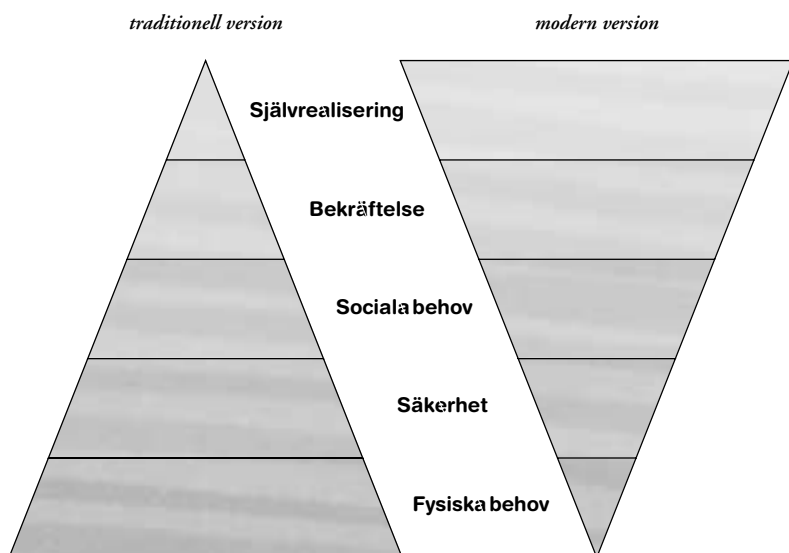
1. Välbefinnande

Detta är ett begrepp som återkommer ofta såväl i samtal med företagarna som i samhällsdebatten. Det verkar vara ett brett samlingsnamn som omfattar både psykisk och fysisk hälsa, såväl arbetsmiljöer som boendemiljöer, och det omfattar både produkter och tjänster. Välbefinnande innebär att människor kommer att hålla sig mer informerade om kropp, själ och hälsa och därmed bry sig mer om sin hälsa och sitt välbefinnande. Begreppet välbefinnande kan därför komma att få till konsekvens att:

- Männens och ungdomarnas andel av marknaden fortsätter att öka.
- Konsumenterna ställer högre krav på god kvalitet för både produkter och tjänster.

Det danska institutet för framtidsforskning i Köpenhamn bekräftar denna bild. De menar till och med, att man bör vända på Maslows traditionella behovspyramid¹¹⁾, därför att de flesta av våra fysiska behov och behov på säkerhet är uppfyllda i vårt samhälle. Det innebär att vi i högre grad prioriterar behov som har att göra med att vi till exempel får bekräftelse som individer och kan realisera drömmar, det vill säga helt enkelt aktiviteter för att vi ska nå välbefinnande.

Figur 2. Maslows behovstrappa

¹¹⁾Länsstyrelsens seminarium, Vreta, 2001-12-12.

2. Förändrade regler för företag kan innebära ökad marknadspotential

- De nya skattereglerna för friskvård av personal är avdragsgilla kostnader, vilket sannolikt gynnar branschen (källa: RSV 2003:16)

Från och med 2004 har förutsättningarna för skattefri motion och annan friskvård förtydligats och förenklats. Friskvårdsaktiviteter som till exempel tai chi, qi-gong, kostrådgivning och information om stresshantering kan vara skattefria, liksom massage.

- Redovisning av sjukfrånvaron i årsredovisningen

Från och med den 1 juli 2003 ställs krav på att företag, kommuner, landsting och statliga myndigheter redovisar sjukfrånvaron i årsredovisningen. En del företag använder redan idag ett så kallat friskhetsindex som visar vad ohälsan kostar organisationen¹²⁾.

- Större ekonomiskt ansvar för kostnader i samband med sjukfrånvaro

3. Samverkan över branschgränser

För att bidra till tillväxt och förnyelse är det viktigt att man identifierar branschområden som har god utvecklingspotential. Vi har i den här studien visat att den alternativa hälsobranchen i Södermanland har en sådan potential. Men det kan också vara viktigt att identifiera möjligheter till samarbete och samspel med andra verksamheter. Ett sådant närliggande område är kultur och kulturella aktiviteter, ett annat område kan vara den regionala matkulturen, ett tredje skulle kunna vara den traditionella hälsovården och rehabiliteringen.

¹²⁾Se vidare bland annat Paula Liukkonen, Stockholms universitet.

KÄLLOR

Statistik

Regina Ervik AB, ForReg

Företagskataloger Katrineholm Gnesta

Regionala Resurscentras register, Vingåker

Statistiska Centralbyrån (SCB)

Bolagsverket

Skatteverket

Intersecta AB, statistisk bearbetning av hälsobranschen i Södermanland 2004, opublicerad arbetsrapport, för Lika Villkor

Litteratur och fackpress

Nutek (2003), Branschanalys för affärsrådgivare

Nutek (2003), Kvinnors företagande Nutek B 2003:07

Liv & Hälsa, Nr 3, 2003

SCB (2002), Analys av Frisör-, skönhets-, kroppsvårds-, begravnings- och tvätt-
teribranschen, Statistiska meddelanden NV 19 SM 0405

Websidor och tidningsartiklar

Hälsokostrådet

Apoteket AB

KAM

Dagens Industri

Dagens Nyheter

Svenska Dagbladet

Intervjuer

41 företagsintervjuer i Södermanland

Cay Bond, Scandinavia

För beställning av rapporten eller information om Lika Villkor, kontakta:

Cecilia Boström, projektledare, Länsstyrelsen Södermanland,

cecilia.bostrom@d.lst.se

Ulrika Larsson, Länsstyrelsen Södermanland, ulrika.larsson@d.lst.se

För mer information om rapporten, kartläggningen och analysen, kontakta:

Margareta Bergmark, NORA Resurscentrum, womenpower@tele2.se

Kristina Gilbert, Trosa Gnesta Resurscentrum, k.gilbert@telia.com

Kort om Lika Villkor. Det nationella pilotprojektet är en del av Södermanlands regionala tillväxtprogram. Syftet är att tillvarata kvinnors kompetens och resurser som företagare i utvecklingen lokalt, regionalt och nationellt på samma villkor som mäns företagande. Målsättningen är att skapa en gemensam plattform för resurscentrumverksamheten och påverka näringslivsutvecklingen inom länet. Målet är också att öka lönsamheten i kvinnoledda företag genom kvalificerad rådgivning och projekt resulterande i hållbara utvecklingslinjer. Projektet drivs i samarbete med NUTEK, Länsstyrelsen Södermanland, Lokalt Resurscentrum i Flen, Företagsamma Kvinnor i Eskilstuna, Nyköping Oxelösunds Resurs Allians (NORA), Trosa Gnesta Resurscentrum, Kvinnligt Resurscentrum i Vingåker, Strängnäs lokala resurscentrum, NEEM och QUL i Katrineholm.

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

NUTEK

Verket för näringslivsutveckling